

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

КРЕМЕНЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
ІНСТИТУТ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Випуск 1.

Кременець – 2004

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Випуск 1.

Актуальні проблеми гуманітарної освіти: збірник наукових праць // За заг. ред. д.п.н., проф. Онкович Г.В. та канд. фіз.-мат.н., проф. Ломаковича А.М. – Київ – Кременець: РВЦ КОГП ім Тараса Шевченка. – 2004. – 390 с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту вищої освіти АПН України протокол № 4/5 від 30 квітня 2004 р.
та Вченою радою Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка протокол № 15 від 27 квітня 2004 р.*

Рецензенти:

Ваиуленко Микола Самійлович – доктор педагогічних наук, професор;
Карачун Валерій Якович – кандидат фізико-математичних наук доцент;
Куляс Павло Петрович – кандидат історичних наук;
Мороз Лариса Захарівна – доктор філологічних наук, професор.

У збірнику розглядаються вектори гуманітарно-педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу, а також теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованого підходу в системі неперервної освіти, особистісно орієнтоване навчання в умовах реалізації нових освітніх програм, особистісно-професійна позиція педагога в новій парадигмі виховання тощо.

Для вчителів, викладачів, наукових працівників та студентів.

РЕДКОЛЕГІЯ

Андрущенко Віктор Петрович, дійсний член АПН України; доктор філософських наук, професор;
Бех Володимир Петрович, доктор філософських наук, професор;
Бенера Валентина Єфремівна, кандидат педагогічних наук;
Волощук Іван Степанович, доктор педагогічних наук;
Євтух Микола Борисович, дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор;
Караман Станіслав Олександрович, доктор педагогічних наук, професор;
Корольов Борис Іванович, доктор історичних наук, професор;
Ломакович Афанасій Миколайович, кандидат фізико-математичних наук, професор;
Лузік Єльвіра Василівна, доктор педагогічних наук, професор;
Лутай Владлен Степанович, доктор філософських наук, професор;
Макаренко Ольга Петрівна, кандидат педагогічних наук;
Михальченко Микола Іванович, доктор філософських наук, професор;
Онкович Ганна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор;
Щербань Петро Миколайович, кандидат педагогічних наук, професор;
Ярошенко Ольга Григорівна, доктор педагогічних наук, професор.

ISBN 966-96432-0-1

©Інститут вищої освіти АПН України
©Кременецький ОГП ім. Тараса Шевченка
©Автори статей

и разработаны содержание, формы и методы формирования исследуемой характеристики.

The article is devoted to the questions of elder pre-school age children responsible behaviour upbringing. The analysis of researches on the problem of pre-school children moral upbringing and particular upbringing responsibility as inner precondition of real moral behaviour are presented in the article. The approach for responsibility inculcation on the stage of pre-school childhood as a form of moral behaviour norm, which then expressed in the set of specific rules.

Сергій Шейко

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

В статті розглядається можливість обґрунтування особистісно зорієнтованої безперервної освіти з позицій світоглядно-методологічних засад сучасної філософії освіти. Розкриваються проблеми формування змісту філософії освіти з позицій класичного раціоналізму, духовно-ірраціональних форм пізнання та узагальнюючих можливостей синергетики. Філософія освіти в світоглядно-методологічному значенні повинна займати позицію опередження освітянської практики, зорієнтованої на розкриття особистісних творчих можливостей суб'єктів педагогічної дії.

Ключові слова: світоглядно-методологічні засади, особистісний підхід, філософія освіти, синергетика, інноваційна освіта.

Важливим стратегічним завданням реформування сучасної освіти згідно з Національною програмою розвитку освіти в Україні є становлення творчої, високоосвіченої, гуманної, толерантної особистості, здатної до постійного процесу саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації. Необхідна така трансформація освіти, здобувши яку, фахівець почував себе впевнено, був потрібен своєму суспільству, державі і своєму народові, а також конкурентноспроможним у світовому науково-освітянському та виробничо-життєвому середовищі. Становлення гуманістичної парадигми освіти відбувається в нових соціально-економічних та суспільно-політичних умовах, що визначаються піднесенням національної свідомості людей, а з іншого боку – деформацією суспільних, родинних та особистісних ідеалів, духовно-моральних цінностей, наявністю кризових явищ в освітянському та виховному просторі.

Актуальність розроблення світоглядно-методологічних засад модернізації української освіти зумовлена потребами практики, необхідністю поглиблення і розширення наукового філософсько-освітянського супроводу, оскільки система освіти все ж поки ще не отримала достатнього світоглядного, наукового і методологічного забезпечення. Як зазначає академік АПН України В.П.Андрущенко саме це „має стимулювати нашу відповідальність, потребує активізації наукового пошуку в творчості, об'єднання зусиль і гармонізації відносин вищої освіти з іншими соціальними підсистемами... Потрібна органічно цілісна система освіти, яка б відповідала національним інтересам і світовим тенденціям розвитку, забезпечувала підготовку фахівців, здатних втілювати їх у практику.” (1,1). Ситуація, що склалася в українському суспільстві на початку XXI століття, вимагає посилення уваги до філософсько-методологічного та світоглядно-вартісного обґрунтування основ педагогічної діяльності в умовах особистісно зорієнтованої освіти.

Метою даної доповіді є: узагальнення сучасних філософсько-освітянських підходів до визначення світоглядно-методологічних засад особистісно зорієнтованої освіти. Гуманістична філософсько-освітянська проблематика своїм історичним корінням сягає глибинних витоків людської культури. Це пов'язано з іменами давньогрецьких мислителів Протагора („людина – міра всіх речей”), Сократа („пізнай самого себе”), Платона, Аристотеля. Особливого розвитку педагогіка особистості досягла в епоху західноєвропейського Відродження, яку пов'язують із творчістю Т.Мора, Т.Кампанелли, Я.Коменського та інших. У вітчизняній педагогіці гуманістична традиція знайшла втілення в працях К.Д.Ушинського, С.Т.Шатського, П.Ф.Каптерєва та багатьох інших.

Наукові передумови розробки особистісно зорієнтованого підходу позначались в різноманітних філософських дослідженнях особистості, зокрема у творчості І.Фіхте, Г.Гегеля на початку XIX століття, пізніше в працях С.К'єркергора, Ф.Ніцше, А.Бергсона, М.Бердяєва, Л.Шестова. Гуманістичний підхід в філософії освіти та педагогіці як самостійний напрямок виділився в 20-50-ті роки XX століття в філософії персоналізму, екзистенціалізму, гуманістичного психоаналізу. В межах цих філософських течій людина розглядається як неповторна унікальна цілісність, якій властивий відповідний ступінь свободи від зовнішньої детермінації завдяки тим цінностям, якими вона керується. Людина – це активна творча істота, наповнена постійним процесом діяльності, тому вона здатна цілеспрямовано впливати на своє життя.

Тому, важливими пріоритетами освіти є не знання взяті самі по собі, тим паче не „потреби народного господарства”, а розвиток особистості і формування громадянина, здатного самостійно і вільно мислити і діяти. Необхідно в сучасних умовах розробити теорію переорієнтації освіти на інтереси особистості, сформувати і впровадити модель особистісно зорієнтованого навчання, яке створить умови для здобування безперервної високоякісної освіти. Стратегічною тенденцією розвитку освіти в Україні є її спрямування до гуманізації та гуманітаризації. Освіта XXI століття має бути особистісно зорієнтованою, базуватися на

загальнолюдських цінностях, органічно поєднаних із цінностями національного культурно-історичного досвіду, ґрунтуватись на принципах толерантності і співпраці.

Сучасне розуміння особистісного підходу було визначено в 60-ті роки XX століття представниками гуманістичної психології (К.Роджерс, А.Маслоу, Р.Мей) і передбачало допомогу учню, вихованцю в усвідомленні себе особистістю, у виявленні та розкритті його потенційних творчих можливостей, становленні самосвідомості, в отриманні соціально значущих вартостей, самоствердженні й самореалізації. Цілеспрямована орієнтація на особистість означає сприяння розвитку самоідентифікації та формування особистісно творчих початків в учні в процесі організації навчання та виховання. Це допомога людині, що зростає, у виявленні та розвитку всіх її здібностей, що дозволяють їй справлятися у власному житті, знаходити адекватні форми поведінки. Гуманістичний підхід розглядає людину як відкриту потенційну можливість самоактуалізації, наповнення її самобутністю та самоцінними характеристиками в умовах суспільного розвитку, сім'ї, соціокультурного оточення.

Значний внесок до розробки методології й теорії особистісно зорієнтованої освіти, визначення напрямів та технологій реалізації навчання та виховання зроблений сучасними українськими педагогами: І.Д.Бехом, І.А. Зязюном, В.І. Євдокимовим, Т.Г. Костюком, В.А. Семиченко, О.М. Пехотою та іншими. Філософсько-освітня засади особистісно зорієнтованого підходу досліджуються в працях: В.П. Андрущенка, М.І. Михальченка, І.Ф. Надольного, Лутая, С.Ф. Клепка та інших. Існуючі визначення особистісно зорієнтованої освіти можна звести до наступної дефініції: особистісний підхід – це істотний психолого-педагогічний принцип організації навчально-виховного процесу від якого залежить ефективність переорієнтації системи освіти на становлення особистості в безперервному спрямуванні. Мета особистісно зорієнтованої освіти полягає у визначенні цілеспрямованого на особистість навчання, її самоствердження, пошуки механізмів самореалізації, адаптації, саморегуляції індивіда, на принципах взаєморозуміння, співробітництва педагога і вихованця, тобто ствердження світоглядно-методологічних засад суб'єктивно-суб'єктивних стосунків педагогічної діяльності. Важливим фактором розвитку особистісно зорієнтованої освіти є створення атмосфери творчості, налаштування на безперервну освіту й самовдосконалення.

Суттєвим завданням, що впливає із всебічного наукового обґрунтування принципів особистісно зорієнтованої освіти, постає визначення світоглядно-методологічних засад даного актуального напрямку освіти. В цьому відношенні на допомогу має прийти сучасна філософія освіти. Саме філософія освіти визначає місце практичної освіти в життєдіяльності суспільства й становленні людини, досліджує системну цілісність освіти зі змістової і процесуальної сторін.

Академік М.І. Михальченко вважає, що філософія освіти належить до соціальної філософії, тому важливим фактором розвитку її змісту є „філософсько-соціологічний аналіз галузі освіти”, що існує поруч із теоретико-педагогічним, разом із ним. „Предметом цього аналізу є зв'язок найширших (світоглядних і політико-ідеологічних) уявлень про світ, суспільство під кутом зору відображення цих феноменів у педагогічній науці та діяльності.” (2.2.) Філософія освіти досліджує мету, ідеали та цінності освіти сучасного українського суспільства, їх співвідношення з технологіями і засобами освіти в тісному зв'язку з вимогами суспільного розвитку.

Необхідність переходу українського суспільства з постіндустріальної стадії розвитку до інформаційної, до суспільства освічених передбачає нову класифікацію і відбір предметного змісту знань, які забезпечують інформаційний запас розвиненої особистості й аксеологічне обґрунтування мотивації її діяльності. Філософія освіти має відповісти на запитання: Чого людина прагне в освітній діяльності? Навіщо потрібна ця діяльність і чи потрібна вона взагалі? Якщо досі система освіти ґрунтувалася на передачі й засвоєнні знань, то запитує М.І. Михальченко, „чи потрібно докорінно змінювати пріоритети освітньої діяльності? Можливо, варто продовжити традиції підходу, орієнтованого на доказовість і обґрунтованість знань” (2.3.). Напевне необхідно вміло узгоджувати, поєднувати традиційні та інноваційні технології освіти як загальну стратегію всієї сучасної системи освіти. Український філософ-освітянин Михальченко вважає за доцільне продовжити курс на наукову раціональність як головну складову сучасної освіти, що забезпечує в світоглядно-методологічному відношенні особистісно зорієнтований напрямок освіти.

Філософія освіти виявляється специфічним видом теоретичної рефлексії про педагогічну діяльність, має особливий предмет пізнання та відповідну методологію, ставить за мету теоретичне обґрунтування системи освіти в цілому, усвідомленню процесів формування людини. Філософія освіти розглядає освітню діяльність не лише як „педагогіку співпраці, а й з позицій наявності в ній мети, способів і засобів цієї діяльності, що демонструють боротьбу різних педагогічних шкіл, хоч і становлять підмурівки багатоманітності освітніх форм” (2.4). Філософія освіти має довгу історію свого розвитку, проте ще й досі уточнюється визначення її предмета і змісту з принципово нових світоглядно-методологічних позицій. Важливою, зокрема, є проблема з'ясування місця філософії освіти в системі науково-теоретичного знання та духовної культури людства. Згідно з поглядами науковців філософія освіти належить до наук теоретичних. Водночас вона слугує загально методологічною та світоглядною підставою для розвитку педагогіки й педагогічної практики, тобто належить до практичних наук, завдання яких є визначення певних правил і норм діяльності освітянина.

Філософія освіти підносить педагогічну науку на якісно новий рівень пізнання, на ступінь саморефлексії, самоусвідомлення власних духовно-теоретичних підвалин, спрямовує її розвиток від

однобічно моністичних уявлень до всебічно різноманітних, плюралістичних положень, вона включає в себе і науково-теоретичні, і духовно-іраціональні можливості пізнання.

Як наукова система філософія освіти має свої логічні поняття, категорії, закони, теоретичні принципи та методи пізнання. Проте філософія освіти не може бути адекватною науковому раціоналізму, бо вона завжди прагне загальної мудрості, наднаукового, над логічного її визначення, оскільки результатом філософського пізнання не може бути окрема самостійна істина, а різноманітні форми духовно-теоретичного та практичного освоєння світу. Можна упевнено стверджувати, що філософія освіти є водночас і наука, і культура; вона завжди поєднує в собі логіко-раціоналістичні, морально-етичні, естетичні та духовно-релігійні виміри. Філософія освіти прагне до справжнього втілення софійності – нескінченної мудрості. Головним її завданням є загальноосвітнє та методологічне обґрунтування педагогічної діяльності: сутнісне осмислення внутрішніх підстав теорії педагогіки, визначення закономірних зв'язків та основ творчого характеру діяльності освітянина в навчально-виховному процесі.

Необхідність розроблення та впровадження особистісно зорієнтованої парадигми освіти на новій світоглядно-філософській основі вимагає уточнення та аналіз основних філософсько-освітніх течій. Найвідомішими напрямками філософії освіти є „чисто науковий”, голістський та антиголістський, побудований на духовно-іраціональних формах освоєння освітньої діяльності. Плюралістична методологія має переваги над однобічною моністичною, а саме визнає відносну істинність багатьох протилежних між собою ідей, різних типів світогляду, дає можливість краще пристосуватись до динамізму розвитку сучасного суспільства, на основі визнання пріоритетної мети формування такої творчої особистості, яка здатна розв'язувати проблеми, що виникнуть у майбутньому.

Проте як світоглядно методологічні засади раціоналістичного спрямування так і світоглядно вартісні можливості духовно-іраціонального освоєння світу потребують відповідного системного узагальнення. Оскільки вважає лауреат Нобелівської премії Ілля Пригожин до цього часу в науці і освіті „панує фрагментарність, немає того синтетичного підходу, який пов'язує різні науки”. Ні моністично-цілісна, ні плюралістично-релятивістська методологія не можуть успішно розв'язати найважливіші проблеми сучасного людства. Особливу цінність, доводить філософ-освітянин, професор Лутай, мають „ідеї нового підходу до поєднання двох протилежних принципів, перший з яких виходить з визнання пріоритету загального порядку над різноманітністю явищ буття, а другий, навпаки, – з пріоритету особливого, індивідуального над загальним” (3,1). В цьому проявляються можливості синергетичного підходу до філософії освіти, що ґрунтується на співдії, співпраці, самоорганізації та визначенні закономірностей в освіті, котрі набувають загального методологічного характеру, складають основу реформування сучасної освіти.

Завдання наукового пошуку полягає в розкритті специфічної ролі філософії синергетики у становленні сучасного типу світогляду та діалектики цілісності світу з урахуванням творчих потенцій особистості. Синергетична філософсько-методологічна парадигма розглядається як принципово новий етап у розвитку філософії освіти, як перехід до інтеграції наукового знання.

Таким чином, сучасний стан змісту філософії освіти, що ґрунтується на принципах синергетичної цілісності в поєднанні з особистісною творчою діяльністю на основі раціонального відтворення світу та втілення можливостей духовно-іраціональних форм пізнання має забезпечити в світоглядно-методологічному відношенні особистісно зорієнтований напрямок освіти. Відповідні принципи філософії освіти: творча цілеспрямованість, дієвість, поєднання історичного досвіду із сучасним надбанням та формування теоретико-конкретної цілісної картини світу створюють підґрунтя для існування особистісного напрямку в освіті, що передбачає безперервний процес освіти, самовдосконалення та самоорганізацію педагогічної діяльності. Особистісно зорієнтований підхід безперервної освіти має забезпечити умови для випереджувального зростання можливостей людини як особистості протягом усього її життя. Розвиток людини розглядається і як вища цінність суспільства, і як головна продуктивна сила, в чому проявляється діалектика мети і засобу. Метою інноваційної освіти, що ґрунтується на принципах постійної самореалізації особистості є здійснення творчого потенціалу самоуправління.

Статья посвящена проблеме определения методологических засад личностно ориентированного образования. Философия образования должна занимать позицию, направленную на раскрытие личностных, творческих возможностей субъектов педагогического действия.

Ключевые слова: методологические засады, личностный подход, философия образования, синергетика, инновационное образования.

Інна Шандро

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ЦЕЛЕПОЛАГАНИЯ

Цілепокладання роздивляється ретроспективно у теоретичному контексті загальної психології. Виділені чотири підходи, які показують сучасне представлення структури та процесу цілепокладання у вітчизняній психології. У закордонній практиці концепції цілеспрямованої поведінки зведені до двох груп: до першої відносяться ті концепції, де поняття „цілеспрямованість” відноситься не тільки до людини,

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	3
---------------------	---

ВЕКТОРИ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Віктор Андрущенко. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу	4
Володимир Бех. Гуманітарна підготовка педагогічних кадрів: теоретико-методологічний вимір	7
Костянтин Корсак. Особистісна орієнтація освіти і формування цивілізаційних компетентностей громадян суспільства знань	10
Наталія Ладогубець. Педагогічні засади особистісно-орієнтованого навчання при кредитно-модульному підході	14
Богдана Позрібна. Деякі важливі складники особистісно-орієнтованої освіти	17
Анатолій Похресник. Болонський процес і участь студентів у розвитку безперервної освіти	20
Петро Щербань. Гуманізація та гуманітаризація освіти, навчання і виховання	24

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Тамара Андреева. Особистісно-орієнтований навчально-виховний процес як умова формування етичного ставлення до природи	29
Валентина Бенера. Формування пізнавальної самостійності майбутнього педагога в процесі реалізації особистісно-орієнтованого підходу	31
Марія Боднар. Етнопсихологічні особливості життєвих орієнтацій студентської молоді та їх вплив на особистісне зростання	35
Євгенія Владимірська. Використання педагогікою набутих сучасної науки і техніки	39
Людмила Грущенко. Про мотивацію студентів-економістів до отримання другої професії у контексті безперервної освіти	42
Наталія Заверико. Особистісно-орієнтоване виховання підлітків в умовах дитячої недержавної організації	45
Ольга Заболотская. Роль личностно-ориентированного обучения в раскрытии индивидуальности	47
Олександр Квак. Філософські та психолого-педагогічні основи використання гри у процесі навчання та виховання дітей дошкільного віку	50
Світлана Коляденко. Особистісно професійна позиція майбутнього соціального педагога у новій структурі соціального захисту студентської молоді	54
Антоніна Конончук, Ірина Ковба, Людмила Крутько. Особливості підготовки вчителя до реалізації особистісно-орієнтованого підходу у навчально-виховному процесі	58
Антоніна Корецька. Освіта як фактор самовираження особистості	60
Світлана Кругла. Формування потреби у праці в контексті виховання творчої особистості педагога	63
Тамара Кірик. Взаємозв'язок професійно - творчого мислення і морально-етичного виховання молоді	68
Лілія Манчуленко. Наукові підходи до творчого стилю діяльності майбутнього педагога в умовах особистісно орієнтованого навчання	71
Олександр Невмержицький. Особливості адаптації першокурсників вищих навчальних закладів до умов навчальної групи	73
Надія Павлик. Виховання дитини у притулку як особистісно-орієнтований процес	77
Юрій Терещенко. Фундаментальне в сучасній підготовці фахівців у вищій школі	79
Тетяна Фасолько. Реалізація принципу особистісно-орієнтованого підходу до навчально-виховного процесу в дошкільній ланці системи освіти	82
Сергій Шейко. Проблеми визначення світоглядно-методологічних засад особистісно зорієнтованої освіти	86
Інна Шандро. Теоретико-методологіческие подходы к изучению целеполагания	88
Микола Щербань. Правосвідомість та її роль у формуванні особистості майбутнього спеціаліста	92
Петро Щербань. Педагогічні ділові ігри: організація і методика проведення	96

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

Тетяна Борко. Педагогічний потенціал художньої творчості Василя Сухомлинського	100
Оксана Кондрицька. Деякі аспекти підготовки вчителя образотворчого мистецтва в умовах нової парадигми освіти	102
Людмила Лупійко. Народні природознавчі традиції як частина національно-культурної спадщини	104
Ольга Макаренко. Соціальна проблематика в українській літературі як засіб формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді	108
Олена Мамчич. До проблеми лінгвістичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи	111
Олена Новик. Виховання творчих здібностей в студентській молоді	115
Богдан Прокопович. Розвиток творчих умінь студентів у процесі художньої обробки матеріалів	119
Василь Райчук, Марія Райчук. Особливості розвитку музично-творчої діяльності молодших школярів в навчально-виховному процесі	122
Василь Сиротюк, Алла Афанасенко. Активізація творчої діяльності в процесі інструментальної підготовки як одна з актуальних проблем підготовки майбутнього вчителя музичного виховання	125
Людмила Черномаз. Шляхи стимулювання творчої активності студента на заняттях зі спеціальних дисциплін у вищій школі	126

ОСОБИСТІСНО ПРОФЕСІЙНА ПОЗИЦІЯ ПЕДАГОГА В НОВІЙ ПАРАДИГМІ ВИХОВАННЯ

Тетяна Андрущенко. Формування у дошкільників знань про здоров'я через особистісно орієнтований підхід	129
Олена Бойчук. Особистісні аспекти роботи зі студентами в зарубіжній вищій школі	131
Ольга Бочелюк, Тетяна Романюк. Використання українського фольклору в екологічному вихованні дітей	134